

Verdwenen uitdrukkingen in 't Giesbaargs

Haalt ons dialect de volgende eeuw?

Jan COPPENS

Bij de voorbereiding van een Geraardsbergs Woordenboek dat we volgend jaar willen publiceren, stuiten we bij het lezen van Dr. Frans van Coetsems *Dialect van Geraardsbergen* ⁽¹⁾ nog steeds op verdwenen of haast verdwenen uitdrukkingen. Taal is steeds in beweging, maar het ziet er naar uit dat ons dialect, zoals het door de ouderen wordt gesproken, de volgende eeuw niet meer haalt. Een hele generatie Giesbaargs sprekende veertigers en vijftigers hebben door de ABN-campagnes en andere redenen hun dialect niet meer doorgegeven aan hun kinderen, die ondertussen (bijna) volwassenen zijn en dus ook aan hun kinderen niet meer kunnen doorgeven, en dat is jammer. Johan Taeldeman, emeritus hoogleraar (Universiteit Gent), schrijft in het voorwoord van de *Oilstjersen Diksioneir*: 'Als een oud gebruiksvoorwerp (b.v. een petroleumlamp) zijn functie verliest, dan wordt het als waardevol erfgoed meestal met zorg bewaard, privé of in een museum. Je kunt het aan de komende generaties laten zien en er de gebruikswijze van uitleggen. Van ons cultureel erfgoed is het meest broze echter onze dialectwoordenschat. De dag dat de laatste man of vrouw die een bepaald dialectwoord gebruikte sterft, neemt hij/zij dat woord onherroepelijk in zijn/haar graf mee. Zo moeten er al vele duizenden streekwoorden een stille, naamloze dood gestorven zijn' ⁽²⁾.

Gelukkig zijn er niet alleen mondelinge, maar ook nog geschreven bronnen, zoals de doctoraalscriptie van Professor Van Coetsem die zowat 50 jaar onder het stof, onaangeroerd, in de anonimiteit van de Leuvense universiteitskelders verborgen zat. Naast de wetenschappelijke waarde van de klank- en vormleer heeft het ook een lexicale waarde, want in zijn voorbeelden vinden we niet meer gehoorde uitdrukkingen en woorden, waarvan hij in 1952 al schreef, dat ze niet meer gebruikt werden. We zetten er hier enkele op een rijtje: **aröje** [a'roeja] (uitspraak zoals in *kastöje* 'kastanje') voor sinaasappel, in het Giesbaargs wordt nu *appelsien* gezegd. Toch werd het woord in de eerste helft van vorige eeuw nog sporadisch gehoord in: **aröjeskelle** 'sinaasappelschil' en **aröjekoleur** 'oranjekleur'.

za plakèt wauzen/wuizen 'zich boos maken, zich opwinden'. *Plaket* was eertijds de benaming van een munt in de Zuidelijke Nederlanden (bv. de *Luikse plaketten* die tot begin 19de eeuw in omloop bleven). Volgens WNT ⁽³⁾ is een *plaketheer* een *beslagmaker* 'druktemaker' of *windmaker* 'pocher'.

nès in de betekenis van 'weinig', meestal in verband met koken: *nès gekokt* 'licht gekookt (ei)' *nès gebrèjen* 'licht gebraden (vlees)'. Uit het Middelnederlandse *nesch* 'zacht, week', ook 'smeuig'.

een vieze gespe trekken. 'een eigenaardig verwonderd gezicht

opzetten'. Een *gesp* is een sluitmechanisme van bv. een gordel. Maar er bestond ook een Middelnederlandse uitdrukking *een gespe zetten* 'een grimas trekken', en wel met getuite lippen, zodat die een rondje vormden. Het Franse woord *boucle* 'gesp' was oorspronkelijk ook een woord voor 'mond', er kan dus in het Vlaams van een soortgelijke ontwikkeling sprake zijn: wellicht is er een betekenisverschuiving geweest van 'mond' of '(gapende) opening' naar 'de opening waar het eind van de gordel doorheen gehaald moet worden om die te kunnen sluiten'. Bovendien heeft een *gesp* net als een mond een tong. ⁽⁴⁾

'Ken kenne zanne kèstenbrief nie 'ik weet niets of weinig over hem'. *Kèstenbrief* 'kerstenbrief' is een verouderd synoniem van doopbewijs of geboortebewijs. *Kerstenen* betekent 'tot christen maken' dus 'dopen'. In VAN DALE vonden we nog *die vrouw heeft haar kerstenbrief verloren* 'haar bevalling komt later dan zij gerekend had', maar we weten niet of dit ook in Geraardsbergen een gangbare uitdrukking was.

Ook deze verdwenen of haast verdwenen woorden en uitdrukkingen zullen behandeld worden in ons Giesbaargs Woordenboek.

Wordt vervolgd

⁽¹⁾ F. VAN COETSEM, *Het Dialect van Geraardsbergen, Klank- en vormleer*, onuitgegeven doctoraalscriptie, Leuven, 1952.

⁽²⁾ J. LOUIES, *Oilstjersen Diksioneir*, tweede druk, Aalst, 2005, *Lofwoord vooraf* door Professor J. Taeldeman.

⁽³⁾ WOORDENBOEK DER NEDERLANDSCHE TAAL, sub *plaket*.

⁽⁴⁾ M. PHILIPPA/F. DEBRABANDERE/A. QUAK, *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*, Amsterdam, 2005, sub *gesp*.